

GLOSY

Patrycja Brózek¹

Glosa do uchwały SN z dnia 20 września 2018 r., sygn. I KZP 7/18² (Kumulatywna kwalifikacja prawna a przedawnienie karalności w prawie karnym)

Streszczenie

Glosa dotyczy problemu przedawnienia karalności przestępstwa pozostającego w kumulatywnej kwalifikacji prawnej. Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 20 września 2018 r. (I KZP 7/18) stwierdził, iż „W wypadku czynu, wyczerpującego znamiona dwóch albo więcej przepisów ustawy karnej, który stanowi przestępstwo podlegające kumulatywnej kwalifikacji prawnej (art. 11 § 2 k.k.), termin przedawnienia jego karalności wyznaczany jest, na podstawie art. 101 k.k., w oparciu o wysokość kary grożącej za to przestępstwo określonej w myśl art. 11 § 3 k.k. albo inne przesłanki wymienione w przepisach dotyczących terminu przedawnienia, a stosuje się go do całego kumulatywnie kwalifikowanego przestępstwa”. Jednakże pomimo podjętej w tym przedmiocie stosownej uchwały nadal ujawniają się na tym tle w doktrynie różne wątpliwości i rozbieżności. Pojawia się tutaj problem dotyczący m.in. tego, czy może jednak w takich sytuacjach termin przedawnienia karalności powinien być obliczany oddzielnie w stosunku do każdego z przepisów wchodzących w skład kumulatywnej kwalifikacji, a stwierdzenie jego upływu uniemożliwia powołanie takiego przepisu w kwalifikacji prawnej czynu przypisanego oskarżonemu. Wątpliwości budzi również kwestia „szczególnych” okoliczności mogących mieć

¹ Dr Patrycja Brózek, Waganiec.

² Uchwała 7 sędziów SN z dnia 20 września 2018 r., sygn. I KZP 7/18, LEX nr 2549481.

wpływ dla wyznaczenia terminu przedawnienia względem takiego „nowego” przestępstwa jako integralnej całości. Pojawiają się również pytania: w jakim sensie czyn kwalifikowany kumulatywnie w związku zastosowaniem art. 11 § 2 k.k. jest „nowy” oraz jak należy rozumieć pojęcie „przestępstwo” użyte w treści art. 101 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k. Celem niniejszej glosy jest więc pogłębiona analiza uchwały SN i rozstrzyganego w jej ramach problemu, a także w pewien sposób podsumowanie tej kwestii. Należy jednak stwierdzić, że pomimo występujących nadal na tym tle różnych niejasności zarówno tezę orzeczenia, jak i sposób rozstrzygnięcia postawionego SN pytania prawnego trzeba uznać za trafny.

Słowa kluczowe

Przedawnienie karalności, kumulatywna kwalifikacja prawna, społeczna szkodliwość czynu, zbieg przepisów ustawy, art. 11 k.k.

Zagadnieniem ważnym, a jednocześnie wciąż kontrowersyjnym i wywołującym różne wątpliwości jest kwestia określenia terminu przedawnienia karalności przestępstwa objętego kumulatywną kwalifikacją prawną. Zarówno w orzecznictwie, jak i w doktrynie rozbieżności powodowała (i jak się okazuje nadal powoduje) pojawiająca się czasami w praktyce procesowej sytuacja, w której w związku z popełnieniem przez sprawcę określonego czynu zabronionego wypełniającego znamiona kilku przepisów przewidujących różne sankcje w stosunku do przestępstwa opisanego w jednym (czy też nawet kilku) z nich upłynął już termin przedawnienia karalności. Problem ten skłonił Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego do złożenia wniosku w trybie art. 83 § 1 ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym³ celem rozstrzygnięcia przez jego skład 7 sędziów niejasności w wykładni przepisów prawa i podjęcia stosownej uchwały odnośnie zagadnienia prawnego, które brzmiało: „Czy w przypadku czynu wypełniającego znamiona dwóch lub więcej przepisów ustawy karnej (art. 11 § 2 k.k.), termin przedawnienia karalności przestępstwa, określony w art. 101 k.k., wyznaczany jest przez przepis przewidujący karę najsurowszą (art. 11 § 3 k.k.) i stosuje się go do całej kumulatywnej kwalifikacji prawnej, czy też termin przedawnienia karalności obliczany ma być oddzielnie w odniesieniu do każdego z przepisów wchodzących w skład kumulatywnej kwalifikacji, a stwierdzenie jego upływu uniemożliwia powołanie tego przepisu w kwalifikacji prawnej czynu przypisanego oskarżonemu?” Należało zatem mieć głęboką nadzieję, że udzielona przez SN odpowiedź na

³ Ustawa z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (tekst jedn. Dz. U. z 2021 r., poz. 154).

przedstawione pytanie, w pełni i jednoznacznie, rozstrzygnie wątpliwości, które ujawniły się w związku z tym problemem na tle praktyki orzeczniczej sądów powszechnych oraz Sądu Najwyższego. Niestety jak się okazuje, pomimo podjętej w tej materii stosownej uchwały nadal pojawiają się tu różne niejasności, czego przykładem jest chociażby krytyczna glosa do tej uchwały J. Lachowskiego⁴, do której z kolei polemicznie odniósł się M. Kulik w swoim artykule pt. Przedawnienie karalności przestępstwa kwalifikowanego kumulatywnie⁵. Z drugiej strony pojawiały się również artykuły naukowe aprobujące tezy sformułowane przez SN tj. np. M. Bernackiej-Siemion, Przedawnienie karalności w przypadku przestępstw kwalifikowanych kumulatywnie (na marginesie uchwały siedmiu sędziów SN z dnia 20 września 2018 r., sygn. I KZP 7/18)⁶. Celem niniejszej glosy jest więc pogłębiona analiza tezy i argumentacji zaprezentowanej przez SN w podjętej uchwale oraz w pewien sposób podsumowanie tej kwestii. Można jednak już teraz stwierdzić, że zarówno tezę orzeczenia, jak i sposób rozstrzygnięcia postawionego przez Prezesa SN pytania prawnego trzeba uznać za trafny. Należałoby więc przyjąć, iż jest to glosa aprobująca.

SN w głosowanej uchwale jednoznacznie stwierdził, iż „W wypadku czynu, wyczerpującego znamiona dwóch albo więcej przepisów ustawy karnej, który stanowi przestępstwo podlegające kumulatywnej kwalifikacji prawnej (art. 11 § 2 k.k.), termin przedawnienia jego karalności wyznaczany jest, na podstawie art. 101 k.k., w oparciu o wysokość kary grożącej za to przestępstwo określonej w myśl art. 11 § 3 k.k. albo inne przesłanki wymienione w przepisach dotyczących terminu przedawnienia, a stosuje się go do całego kumulatywnie kwalifikowanego przestępstwa”. Zatem w takich sytuacjach (co do zasady) termin przedawnienia karalności powinien być ustalany na podstawie wysokości kary przewidzianej za „cięższe” (najsurowsze) przestępstwo⁷. Podstawą wymiaru kary jest tutaj przepis przewidujący najsurowsze ustawowe zagrożenie. Natomiast w sytuacji, gdy pozostające w zbiegu przepisy przewidują takie same sankcje w doktrynie proponuje się,

⁴ J. Lachowski, Kumulatywna kwalifikacja prawna a przedawnienie karalności przestępstwa. Glosa do uchwały SN z dnia 20 września 2018 r., sygn. I KZP 7/18, OSP 2019, nr 6, e. el. LEX.

⁵ M. Kulik, Przedawnienie karalności przestępstwa kwalifikowanego kumulatywnie, *Palestra* 2020, nr 3, s. 87–88; <https://palestra.pl/pl/czasopismo/wydanie/3-2020/artukul/przedawnienie-karalnosci-przestepstwa-kwalifikowanego-kumulatywnie> (dostęp: 15 lipca 2022 r.).

⁶ M. Bernacka-Siemion, Przedawnienie karalności w przypadku przestępstw kwalifikowanych kumulatywnie (na marginesie uchwały siedmiu sędziów SN z dnia 20 września 2018 r., sygn. I KZP 7/18), *Czasopisma Prawa Karnego i Nauk Penalnych* 2019, nr 2, s. 3–4.

⁷ Zob. M. Kulik, *Przedawnienie karalności i przedawnienie wykonania kary w polskim prawie karnym*, Warszawa 2014, s. 231–234.

aby karę wymierzać na podstawie tego przepisu, który lepiej charakteryzuje czyn przypisany oskarżonemu⁸. SN wskazał, że art. 101 k.k. określa jeden termin przedawnienia, natomiast art. 11 § 1 k.k. wyklucza wywodzenie wielości przestępstw z wielości ocen prawnych. Przedmiotem przedawnienia jest tutaj przestępstwo, a nie jego kwalifikacja prawna. Trzeba zatem wyraźnie zaakcentować, że jeśli czyn stanowi na podstawie art. 11 § 2 k.k. jedno przestępstwo, to powinien mieć on jeden termin przedawnienia, który odnosi się do jego całości, a nie do poszczególnych jego elementów (poszczególnych kwalifikacji prawnych wchodzących w skład kumulatywnej kwalifikacji). Przepis ten dotyczy jednego niepodzielnego czynu⁹. Tezę tą należy uznać za trafną. Warto nadmienić, że pogląd ten już przed podjęciem głosowanej uchwały był przez długi czas uznawany za dominujący¹⁰. Należy tylko nadmienić, iż w świetle art. 11 § 3 k.k. w sytuacji określonej w § 2 sąd wymierza karę na podstawie przepisu przewidującego karę najsurowszą, jednakże nie stoi to na przeszkodzie orzeczeniu innych środków wskazanych w ustawie na podstawie wszystkich zbiegających się *in concreto* przepisów. Można by więc uznać, że zastosowanie takiego rozwiązania jest w pewien sposób z punktu widzenia oskarżonego czasami korzystne, bowiem na podstawie art. 11 § 3 k.k. sąd wymierza mu jedną karę, zamiast kilku wynikających z poszczególnych przepisów (aczkolwiek nie do końca, o czym będzie mowa w dalszej części niniejszej publikacji). SN słusznie stwierdził przy tym, że badanie terminu przedawnienia karalności przestępstwa może dotyczyć tylko takiego fragmentu zachowania sprawcy, który spełnia przesłanki odpowiedzialności karnej za przestępstwo stanowiące elementy struktury przestępstwa wynikające z treści art. 1 k.k., niezależnie od tego na podstawie ilu typów czynów zabronionych fragment ten został wyodrębniony¹¹. Natomiast, jeśli przesłanki te nie zostaną spełnione, to określony fragment nie powinien być ujęty w opisie przestępstwa przypisanego jako podlegający kumulatywnej kwalifikacji prawnej¹². Warto przy tym nadmienić, że uzasadnieniem dla

⁸ Zob. M. Gałązka, (w:) A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), Kodeks karny. Komentarz, wyd. 7, Warszawa 2021, art. 11k.k., e. el. LEX.

⁹ Postanowienie SN z dnia 22 marca 2016 r. V KK 345/15, LEX nr 2015139; wyrok SA w Gdańsku z dnia 29 marca 2018 r., sygn. II AKa 283/17, LEX nr 2668715.

¹⁰ M. Kulik, Przedawnienie karalności przestępstwa kwalifikowanego kumulatywnie, <https://palestra.pl/pl/czasopismo/wydanie/3-2020/arttykul/przedawnienie-karalnosci-przestepstwa-kwalifikowanego-kumulatywnie> (dostęp: 15 lipca 2022 r.); wyrok SN z dnia 14 stycznia 2010 r., sygn. V KK 235/09, OSNKW 2010, z. 6, poz. 50; postanowienie SN z dnia 29 czerwca 2017 r., sygn. IV KK 203/17, LEX nr 2342179.

¹¹ Zob. K. Marszał, Przedawnienie w prawie karnym, Warszawa 1972, s. 72–73.

¹² Zob. Z. Cwiakałski, (w:) L. K. Paprzycki (red.), Nauka o przestępstwie. Wyłączenie i ograniczenie odpowiedzialności karnej, tom 4, Warszawa 2016, s. 839–840.

obecności instytucji przedawnienia karalności w prawie karnym są powody zarówno materialno-prawne, jak i procesowe. Niewątpliwie zmieniające się stosunki społeczne redukcją oddziaływanie kary, zmienia się także sam sprawca (m.in. jego warunki osobiste), w związku z tym zastosowanie adekwatnej sankcji karnej po znacznym upływie czasu od popełnienia przez niego przestępstwa może być często już pozbawione swojego znaczenia. Nadto prowadzenie postępowania karnego po upływie wielu lat od popełnienia czynu zabronionego powoduje różnorodne trudności dowodowe¹³. Należy jednak wskazać, że przedawnienie nie jest prawem osobistym, a zatem sprawca nie posiada „gwarancji” przedawnienia karalności. Przepisy te nie są ustanawiane z uwagi na jego osobę, ale na cel karania¹⁴. Poszczególne zachowania, co do których zastosowano kumulatywną kwalifikację prawną z art. 11 § 2 k.k. nie powinny być rozpatrywane odnośnie terminów przedawnienia bez odpowiedniego odniesienia się do treści art. 11 § 3 k.k. oraz art. 101 k.k. Podobne stanowisko zaprezentował Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 29 czerwca 2020 r. odnośnie czynu ciągłego, gdzie stwierdził, iż „Poszczególne zachowania opisane w czynie ciągłym, co do którego zastosowano kumulatywną kwalifikację z art. 11 § 2 k.k., nawet jeśli pozwalają na ich „naturalne” wyodrębnienie oraz gdy wypełniają w całości znamiona poszczególnych czynów zabronionych, nie mogą być analizowane w kontekście terminów przedawnienia w oderwaniu od treści art. 11 § 3 k.k. oraz art. 101 k.k.”¹⁵ Można więc uznać, że skoro zasada jednego przestępstwa (pomimo czasami różnorodnej realizacji w jego obrębie znamion wielu czynów zabronionych) jest zasadą podstawową, to powinna być ona również odpowiednio zastosowana na etapie, na którym analizowane są przesłanki dotyczące przedawnienia karalności¹⁶. SN trafnie zwrócił tutaj przy tym uwagę na konsekwencje wynikające z zasady *ne bis in idem*, w związku z którą odpowiedzialność karna za ten sam czyn powinna być rozpoznana w jednym postępowaniu¹⁷.

Należy jednak zaakcentować, iż wysokość zagrożenia karą stanowi podstawowy, ale nie jedyny wyznacznik terminu przedawnienia karalności¹⁸. Trzeba bowiem zaznaczyć, że jeśli do utworzonego na podstawie art. 11 § 2 k.k. typu przestępstwa odnosić się będą jeszcze jakieś inne wskazane

¹³ A. Marek, Prawo karne w pytaniach i odpowiedziach, Toruń 2007, s. 243.

¹⁴ Wyrok TK z dnia 25 maja 2005 r., sygn. SK 44/03, OTK-A 2004, nr 5, poz. 46.

¹⁵ Postanowienie SN z dnia 29 czerwca 2020 r., sygn. II KK 292/19, LEX nr 3040327.

¹⁶ M. Bernacka-Siemion, Przedawnienie karalności..., s. 2–3.

¹⁷ Zob. wyrok SN z dnia 6 czerwca 2003 r., sygn. III KKN 349/01, Prokuratura i Prawo 2003, dodatek „Orzecznictwo”, nr 12, poz. 2.

¹⁸ Zob. postanowienie SN z dnia 26 października 2017 r., sygn. II KK 201/17, Legalis; Wyrok SA w Gdańsku z dnia 29 marca 2018 r., sygn. II AKa 283/17, LEX nr 2668715.

w treści art. 101 k.k. lub innych przepisach, okoliczności dotyczące określenia terminu przedawnienia lub przesłanki wyłączające przedawnienie (art. 105 k.k.), to powinny być one odpowiednio wzięte pod uwagę dla wyznaczenia terminu przedawnienia względem tego „nowego” przestępstwa (jako integralnej całości). Pojawia się zatem pytanie, do jakich sytuacji ma to przede wszystkim zastosowanie? Otóż wydaje się, że ma to odniesienie przede wszystkim do takich przypadków, kiedy *lex specialis* ustanowione zostały dla niektórych przestępstw okresy przedawnienia dłuższe od tego, który wynikałby z zastosowania konstrukcji art. 11 § 3 k.k. (np. art. 101 § 4 pkt 1 i 2 k.k.). Nadto dotyczy to również sytuacji, gdy ustawodawca przewidział wyłączenie biegu przedawnienia, o którym stanowi art. 105 k.k. (ma więc to zastosowanie w przypadku „poważnych przestępstw” tj. zbrodnie przeciwko pokojowi, ludzkości i przestępstw wojennych, czy też umyślnego przestępstwa zabójstwa itp.)¹⁹. Takie „wyjątki” będą wówczas dotyczyć całości przestępstwa opisanego w sposób kumulatywny. Niewątpliwie takie rozwiązanie powoduje, że cel i wartości, których ochrona spowodowała, iż ustawodawca przyjął *lex specialis* np. dłuższy termin przedawnienia określonego przestępstwa nie tracą dzięki temu swojego znaczenia²⁰. Warto tutaj zwrócić uwagę na wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 13 lipca 2016 r.²¹, w którym stwierdził on, iż „Skoro więc przepis art. 294 § 1 k.k. nie określa samodzielnie znamion typu czynu zabronionego, wyklucza to tym samym zastosowanie w przypadku popełnienia oszustwa w typie kwalifikowanym konstrukcji kumulatywnego zbiegu przepisów ustawy określonego w art. 11 § 2 k.k. Kumulatywna kwalifikacja nigdy nie może odnosić się do przypadków kwalifikacji złożonej, gdy znamiona jednego typu czynu zabronionego określone są w dwóch lub więcej przepisach”. Zatem wydaje się, że w przypadku kwalifikacji złożonej zastosowanie kumulatywnej kwalifikacji prawnej budzi jednak pewne wątpliwości. Nie bez znaczenie są tutaj również wprowadzone przez ustawodawcę na gruncie prawa karnego różne tryby ścigania²².

¹⁹ W świetle art. 105 k.k. „§ 1. Przepisów art. 101–103 nie stosuje się do zbrodni przeciwko pokojowi, ludzkości i przestępstw wojennych. § 2. Przepisów art. 101–103 nie stosuje się również do umyślnego przestępstwa: zabójstwa, ciężkiego uszkodzenia ciała, ciężkiego uszczerbku na zdrowiu lub pozbawienia wolności łązonego ze szczególnym udręczeniem, popełnionego przez funkcjonariusza publicznego w związku z pełnieniem obowiązków służbowych”.

²⁰ Zob. M. Bernacka-Siemion, Przedawnienie karalności..., s. 3–4; wyrok SN z dnia 29 października 2015 r., SDI 42/15, LEX nr 1938293.

²¹ Wyrok SA w Warszawie z dnia 13 lipca 2016 r., sygn. II AKa 196/16, LEX nr 2171262.

²² Zob. uchwała SN (7) z dnia 2 czerwca 1973 r., sygn. U 1/71, OSNKW 1973, nr 9, poz. 115; postanowienie SN z dnia 18 maja 2017 r., sygn. IV KK 453/16, OSNKW 2017, nr 10, poz. 61.

SN w podjętej uchwale trafnie zaakcentował, że powody dla których uregulowany został inny tryb (tj. np. interes pokrzywdzonego) mogą w przypadku zbiegających się przepisów (do oceny prawnokarnej czynu) zawierających znamiona typów przestępstw, co do których przewidziane są różne tryby ścigania, uzasadniać – w sytuacji braku skargi uprawnionego oskarżyciela lub wniosku o ściganie – wyeliminowanie takiego fragmentu czynu z opisu przestępstwa i pominięcie go w kumulatywnej kwalifikacji prawnej²³. Zbieg przepisów określających przestępstwa publicznoskargowe i prywatnoskargowe wiąże się ponadto z problemem określonych różnic procesowych. W tej kwestii konkurują tutaj ze sobą dwa przeciwstawne poglądy. Pierwszy z nich uzależnia powołanie w kwalifikacji prawnej przepisu typizującego przestępstwo prywatnoskargowe od wyraźnego objęcie go oskarżeniem przez prokuratora. Natomiast drugi uznaje ten warunek za zbędny²⁴. Trzeba przy tym zauważyć, iż w świetle art. 2 § 1 pkt 3 k.p.k. organy wymiaru sprawiedliwości powinny w odpowiedni sposób brać pod uwagę prawnie chronione interesy pokrzywdzonego. Wyrazem tego jest nie tylko uwzględnienie jego stanowiska w toku prowadzonego postępowania, ale również co do faktu pokrzywdzenia oraz potrzeby ścigania sprawcy. Natomiast nieprzestrzeganie tego może stanowić nawet bezwzględna przyczyna odwoławcza (art. 439 § 1 pkt 9 k.p.k.)²⁵. Trzeba zatem stwierdzić, że czasami względy aksjologiczne uzasadniają konieczność eliminacji przepisu typizującego przestępstwo wnioskowe lub prywatnoskargowe z opisu czynu przypisanego sprawcy²⁶.

SN stwierdził, iż czyn kwalifikowany kumulatywnie w związku zastosowaniem art. 11 § 2 k.k. stanowi jeden niepodzielny czyn, z którym wiąże się niepodzielność kwalifikacji prawnej. W konsekwencji tego powstaje pewnego rodzaju „nowy” typ czynu zabronionego składający się z opisów odpowiadających przepisom, których zachowanie sprawcy wyczerpało²⁷. Pojawia

²³ Zob. wyrok SN z dnia 14 czerwca 2002 r., sygn. II KKN 267/01, *Legalis*; wyrok SN z dnia 15 października 2003 r., sygn. IV KK 299/03, *Legalis*; Postanowienie SN z dnia 28 maja 2015 r., sygn. II KK 131/15, *LEX* nr 1786792.

²⁴ M. Gałązka, (w:) A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. 7, Warszawa 2021, art. 11 k.k., e. el. *LEX*.

²⁵ M. Bernacka-Siemion, *Przedawnienie karalności...*, s. 8–9; M. Kulik, *Przedawnienie karalności przestępstwa kwalifikowanego kumulatywnie*, *Palestra* 2020, nr 3 <https://palestra.pl/pl/czasopismo/wydanie/3-2020/artukul/przedawnienie-karalnosci-przestepstwa-kwalifikowanego-kumulatywnie> (dostęp: 15 lipca 2022 r.).

²⁶ J. Lachowski, *Kumulatywna kwalifikacja prawna...*, e. el. *LEX*.

²⁷ Zob. W. Wolter, *Kumulatywny zbieg przepisów ustawy*, Warszawa 1960, s. 48–49; W. Wróbel, A. Zoll, *Polskie prawo karne. Część ogólna*, Kraków 2013, s. 302; P. Kardas, *Zbieg przepisów ustawy w prawie karnym. Analiza teoretyczna*, Warszawa 2011, s. 232–233; wyrok SN z dnia 14 stycznia 2010 r., sygn. V KK 235/09.

się jednak pytanie, czy oby na pewno jest on „nowy”? W doktrynie prezentowane są poglądy, iż w takiej sytuacji nie powstaje „nowy” typ czynu zabronionego i argumentuje się to tym, że nie wynika to z treści art. 11 § 2 k.k., ponieważ on wskazuje tylko podstawę skazania. Akcentuje się przy tym, że tylko ustawodawca może tworzyć katalog czynów zabronionych (jest on zamknięty), a nie okoliczności konkretnego przypadku²⁸. Należy jednak tutaj zwrócić uwagę na istotną różnicę pomiędzy kumulatywnym zbiegiem przepisów, a idealnym zbiegiem przestępstw (przepisów). W przypadku zbiegu idealnego przyjmuje się, iż sprawca jednym czynem popełnia dwa lub więcej przestępstw, za które zostają następnie wymierzone odrębne kary. Natomiast w przypadku zbiegu kumulatywnego sprawca popełnia jeden czyn, ale realizujący znamiona tylu przepisów ustawy, ile naruszył swoim zachowaniem. Karę w takiej sytuacji wymierza się na podstawie przepisu przewidującego karę najsurowszą²⁹. W świetle art. 11 § 2 k.k. dochodzi więc do utworzenia *in concreto* typu czynu zabronionego, którego zakres ustawowych znamion jest wyznaczony przez przepisy będące ze sobą w zbiegu³⁰. Zatem należy przyjąć, że w takim przypadku nie można mówić o prawotwórczej działalności sądów, wkraczającej w kompetencje ustawodawcy. Trzeba bowiem zauważyć, iż w takiej sytuacji niejako on sam określa i wyznacza znamiona popełnionego przez sprawcę czynu (we wszystkich zbiegających się przepisach), ich odpowiednią konfigurację i strukturę (w art. 11 § 2 k.k.) oraz sankcję (w zw. z art. 11 § 3 k.k.), a w rezultacie tego powstaje jedna norma sankcjonowana odkodowana na podstawie przepisów zbiegających się w konkretnej sprawie. Trafnie zauważa się przy tym, że nawet przepisy części szczególnej wymagają niejednokrotnie (a można by powiedzieć, że prawie zawsze) zastosowania odpowiednich regulacji z części ogólnej. Należałoby więc uznać, iż powstaje tutaj niejako „nowy” typ czynu względem typów unormowanych w poszczególnych przepisach kodeksu karnego, jednak w znaczeniu normatywnym nie jest on „nowy”. Pewnego

²⁸ J. L a c h o w s k i, Kumulatywna kwalifikacja prawna..., e. el. LEX.

²⁹ Zob. szerzej A. M a r e k, Prawo karne w pytaniach i odpowiedziach, Toruń 2007, s. 157–158; A. Z o l l, Zbieg przepisów ustawy w polskim prawie karnym, *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio G. Ius* 2013, nr 60, s. 282–295; P. K a r d a s, Konstrukcja idealnego zbiegu a zakres zastosowania zasady *rei iudicatae*, *Palestra* 2011, nr 11–12, s. 9–11, <https://palestra.pl/pl/czasopismo/wydanie/11-12-2011/artykul/konstrukcja-idealnego-zbiegu-a-zakres-zastosowania-zasady-rei-iudicatae> (dostęp: 17 lipca 2022 r.); J. K a n a r e k, Wymiar kary oraz kwestia wykonania orzeczonych kar i pozostałych środków prawnokarnych w razie idealnego zbiegu czynów zabronionych w prawie karnym skarbowym, *Prokuratura i Prawo* 2021, nr 2, s. 20–44; wyrok SA we Wrocławiu z dnia 31 stycznia 2018 r., sygn. II AKa 276/17, LEX nr 2464900.

³⁰ Zob. postanowienie SN z dnia 28 maja 2015 r., sygn. II KK 131/15, Legalis; Postanowienie SN z dnia 22 marca 2016 r., sygn. V KK 345/15, Legalis.

rodzaju „nowość” wyłania się na tym tle tylko w ten sposób, że taki typ czynu nie jest wyodrębniony wyraźnie i jednoznacznie w osobną jednostkę redakcyjną (w ramach odrębnego paragrafu), a „utworzony” przez zbiegające się przepisy. Trzeba przy tym stwierdzić, że taka kumulatywna kwalifikacja prawna umożliwia pełną i kompleksową ocenę przestępstwa popełnionego przez sprawcę³¹. Nadto wskazuje się, iż przyjęcie koncepcji kumulatywnego zbiegu przepisów pozwala na rezygnację z tworzenia wielu typów (przede wszystkim kwalifikowanych) w części szczególnej kodeksu³².

Kolejnym pytaniem, które wyłania się w związku z problemem rozstrzyganym przez SN jest kwestia tego, czy może jednak termin przedawnienia karalności powinien być obliczany oddzielnie w stosunku do każdego z przepisów wchodzących w skład kumulatywnej kwalifikacji, a stwierdzenie jego upływu uniemożliwia powołanie go w kwalifikacji prawnej czynu przypisanego oskarżonemu? Czy sąd zawsze powinien powoływać wszystkie naruszone przez sprawcę przepisy? Otóż należy zauważyć, że SN podejmując głosowaną w niniejszej publikacji uchwałę oparł się w dużym stopniu na stanowisku, w świetle którego upływ terminu przedawnienia właściwego dla określonego typu przestępstwa, gdy przepis ustawy zawierający jego znamiona pozostaje w kumulatywnej kwalifikacji z innymi przepisami, nie wyklucza powołania go w kwalifikacji prawnej czynu przypisanego. Wydaje się więc, że zgodnie z treścią art. 11 § 2 k.k. sąd powinien (co do zasady) powołać w kwalifikacji prawnej wszystkie naruszone przez sprawcę przepisy pozostające we właściwym zbiegu³³. Jak już powyżej stwierdzono, w związku z zastosowaniem art. 11 § 2 k.k. utworzony zostaje w pewnym sensie „nowy” typ przestępstwa³⁴. Należałoby więc przyjąć, że nie powinno się tutaj eliminować przepisów określających przestępstwa, których karalność uległaby przedawnieniu, gdyby sprawca popełnił je odrębnymi czynami. SN stwierdził, iż przedawnienie karalności posiada niejako charakter wtórny w stosunku do elementów struktury przestępstwa. W doktrynie podnosi się jednak, że takiego rodzaju rozwiązanie może prowadzić do naruszenia funkcji gwarancyjnej prawa karnego, a tym samym być niekorzystne dla oskarżonego, bowiem w praktyce mogą pojawić się takie sytuacje, gdy wpływ na wymiar kary będą miały czyny, których karalność uległa już prze-

³¹ M. Kulik, Przedawnienie karalności przestępstwa kwalifikowanego kumulatywnie, *Palestra* 2020, nr 3, <https://palestra.pl/pl/czasopismo/wydanie/3-2020/artukul/przedawnienie-karalnosci-przestepstwa-kwalifikowanego-kumulatywnie> (dostęp: 15 lipca 2022 r.).

³² M. Gałązka, (w:) A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. 7, Warszawa 2021, art. 11 k.k., e. el. LEX.

³³ Wyrok SN z dnia 29 października 2015 r., sygn. SDI 42/15, Legalis.

³⁴ Zob. wyrok SA we Wrocławiu z dnia 31 stycznia 2018 r., sygn. II AKa 276/17, LEX nr 2464900.

dawnieniu³⁵. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na dwa orzeczenia sądów powszechnych. W pierwszym z nich Sąd Apelacyjny w Gdańsku w wyroku z dnia 29 marca 2018 r.³⁶ stwierdził, iż w przypadku „...istnienia podstaw do skazania nie jest uzasadnione, aby w sytuacji, gdy upłynął już termin przedawnienia karalności przestępstwa o krótszym terminie, kwalifikować zachowanie sprawcy wyłącznie z przepisów określających przestępstwa, których termin przedawnienia jeszcze nie upłynął”. Z kolei Sąd Apelacyjny we Wrocławiu w wyroku z dnia 6 maja 2015 r.³⁷ stwierdził, że w kumulatywnej kwalifikacji prawnej czynu przypisanego sprawcy należy pominąć przepisy normujące przestępstwa, których karalność uległa już przedawnieniu. Wskazał on przy tym, iż przesłanka określona w treści art. 17 § 1 pkt 6 k.p.k. (tj. przedawnienie karalności) wyklucza ukaranie sprawcy, a więc należałoby przyjąć, że jej wystąpienie w stosunku do typu czynu zabronionego określonego w przepisie zbiegającym się kumulatywnie z innym przepisem mającym zastosowanie na podstawie art. 11 § 2 k.k. wyłącza możliwość skazania sprawcy na jego podstawie, a w konsekwencji tego powinien on zostać wyeliminowany z podstawy skazania. W świetle takiego stanowiska, jeżeli czyn wyczerpuje znamiona określone w dwóch lub więcej przepisach ustawy karnej (art. 11 § 2 k.k.), to powołanie w podstawie skazania za jedno przestępstwo wszystkich zbiegających się przepisów jest dozwolone tylko wówczas, gdy w stosunku do poszczególnych fragmentów czynu, wypełniających znamiona jednostkowych przepisów ustawy karnej, nie upłynął jeszcze termin przedawnienia karalności. Podnosi się tu, że termin przedawnienia powinien być obliczany osobno odnośnie do każdego z przepisów wchodzących w skład kumulatywnej kwalifikacji. SN stwierdził, iż zasada kumulatywnej kwalifikacji prawnej czynu nie powinna pomijać innych przepisów, które ewentualnie wykluczają możliwość skazania osoby popełniającej określony typ przestępstwa (można tutaj wskazać na takie sytuacje jak np. nieosiągnięcie przez sprawcę czynu wieku umożliwiającego przypisanie mu winy, czy też brak skargi uprawnionego oskarżyciela)³⁸. Wydaje się, że ciężko zgodzić się ze stanowiskiem, iż zastosowanie kumulatywnej kwalifikacji prawnej w przypadku zbiegu określonych przepisów ustawy jest dozwolone tylko wtedy, gdy nie upłynął jeszcze termin przedawnienia w stosunku do żadnego z nich³⁹. Skazanie sprawcy za jeden czyn na podstawie

³⁵ J. L a c h o w s k i, Kumulatywna kwalifikacja prawna..., e. el. LEX.

³⁶ Wyrok SA w Gdańsku z dnia 29 marca 2018 r., sygn. II AKa 283/17, LEX nr 2668715.

³⁷ Zob. wyrok SA we Wrocławiu z dnia 6 maja 2015 r., sygn. II Aka 88/15, LEX nr 1755252.

³⁸ Wyrok SA we Wrocławiu z dnia 6 maja 2015 r., sygn. II AKa 88/15, KZS 2016, z. 3, poz. 50.

³⁹ M. B e r n a c k a - S i e m i o n, Przedawnienie karalności..., s. 6–7.

art. 11 § 2 k.k. oznacza przypisanie takiego zachowania, które wyczerpuje znamiona opisane we wszystkich zbiegających się przepisach, a więc powołanie każdego z nich w podstawie skazania nie powinno być wyłączone. Należy jednak mieć tutaj *in concreto* na uwadze ewentualne odpowiednie pogodzenie konstrukcji zbiegu rzeczywistego przepisów z tymi regulacjami, które określają ujemne przesłanki procesowe⁴⁰. Stosując się do art. 413 § 2 pkt 1 k.p.k., sąd w wyroku skazującym powinien (a wręcz ma on obowiązek) powołać kwalifikację kumulatywną i uwzględnić znamiona przestępstw określone w zbiegających się przepisach w opisie czynu przypisanego oskarżonemu⁴¹. Pogląd wyrażony przez SN w głosowanej uchwale jest w tej kwestii krytykowany, bowiem jak już powyżej nadmieniono wskazuje się, iż narusza to z różnych powodów funkcję gwarancyjną prawa karnego, a także wyniki wykładni systemowej. Podnosi się przy tym, że w polskim systemie prawnym znane są sytuacje, gdy niektóre przepisy pozostające w kumulatywnym zbiegu są czasami z różnych powodów eliminowane (jest to niekiedy konieczne ze względu na potrzebę pogodzenia kwalifikacji prawnej czynu z innymi instytucjami prawa karnego). W konsekwencji może to powodować różne problemy i wątpliwości odnośnie właściwego opisanie czynu zabronionego przypisanego sprawcy⁴². SN w podjętej uchwale stwierdził, iż przyczyną występujących na tym tle różnorodnych rozbieżności jest m.in. zróżnicowana wykładania pojęcia „przestępstwo” użytego w treści art. 101 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k. Słusznie zaakcentował on więc, że w świetle dominującego w orzecznictwie stanowiska w tej materii, pojęcie to odnosi się do „nowego” typu przestępstwa utworzonego w wyniku zastosowania konstrukcji z art. 11 § 2 k.k., nie zaś do poszczególnych typów przestępstw, których znamiona wyczerpuje czyn popełniony przez sprawcę. Należy przy tym nadmienić, iż w Kodeksie karnym ustawodawca nie sformułował wprost i w sposób jednoznaczny definicji pojęcia „przestępstwo”, jednak można ją wyprowadzić i utworzyć z wielu przepisów wskazujących na jej podstawowe elementy. A. Marek stwierdził, że „Przestępstwem jest czyn człowieka, zabroniony pod groźbą kary przez obowiązującą ustawę określającą jego znamiona, zawiniony i społecznie szkodliwy w stopniu wyższym niż znikomy”⁴³. SN trafnie nadto zauważył, że zróżnicowanie w treści art. 101 k.k.

⁴⁰ Zob. wyrok SA we Wrocławiu z dnia 19 czerwca 2001 r., sygn. II AK OSA 2001/10, poz. 63.

⁴¹ M. Gałązka, (w:) A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), Kodeks karny. Komentarz, wyd. 7, Warszawa 2021, art. 11 k.k., e. el. LEX.

⁴² J. Lachowski, Kumulatywna kwalifikacja prawna a przedawnienie karalności w prawie karnym, *Ius Novum* 2019, s. 118–119.

⁴³ A. Marek, *Prawo karne...*, s. 71–72.

okresów przedawnienia w zależności od zagrożenia sankcją karną danego typu czynu zabronionego ma na celu odpowiednie „zobrazowanie” ich stopnia społecznej szkodliwości. Przedawnieniu podlega karalności przestępstwa, którym posiada określoną kwalifikację prawną⁴⁴. Niewątpliwie społeczna szkodliwość czynu, który wypełnia znamiona kilku przepisów ustawy jest wyższa niż czynu, który wypełnia dyspozycję tylko jednego typu przestępstwa⁴⁵. Sąd Apelacyjny we Wrocławiu w wyroku z dnia z 7 marca 2017 r. słusznie zaakcentował, iż „W przypadku kumulatywnej kwalifikacji czynu, fakt ten z reguły wpływa na wyższy stopień społecznej szkodliwości czynu, przekładając się na wyższy stopień winy i możliwość wymierzenia surowszej sankcji karnej⁴⁶”. W związku z tym eliminowanie z opisu czynu kwalifikacji prawnej, co do której termin przedawnienia jest krótszy i ocenianej odrębnie już by upłynął, zaburzałoby w pewien sposób ocenę społecznej szkodliwości takiego przestępstwa. Należałoby więc stwierdzić, że jeśli z kumulatywnej kwalifikacji prawnej będzie się usuwać z powodu przedawnienia poszczególne przepisy, to stopień społecznej szkodliwości takiego czynu będzie zmniejszał się⁴⁷. Natomiast popełnienie przez sprawcę przestępstwa w warunkach kumulatywnego zbiegu przepisów powinno być raczej (co do zasady) odczytywane jako okoliczność zwiększająca społeczną szkodliwość popełnionego przez niego czynu, a zatem działać na niekorzyść sprawcy⁴⁸.

Konkludując powyższe rozważania trzeba jednoznacznie stwierdzić, że w przypadku kumulatywnej kwalifikacji czynu przedawnienie karalności zgodnie z art. 101 § 1 k.k. odnosi się do integralnej całości „nowego” typu przestępstwa, a poszczególne kwalifikacje prawne odzwierciedlają w odpowiedni sposób jego kryminalną zawartość⁴⁹. Termin przedawnienia karalności takiego przestępstwa jest wyznaczany w oparciu o wysokość kary określonej w myśl art. 11 § 3 k.k. Ważne jest przy tym to, że w świetle tego przepisu wymierzenie przez sąd takiej kary nie wyklucza orzeczenia innych środków reakcji karnej przewidzianych w ustawie na podstawie wszystkich zbiegających się w konkretnym przypadku przepisów. Zatem pozostające w zbiegu przepisy mają tutaj zawsze swoje określone znaczenie, bowiem mogą być podstawą zastosowania np. środ-

⁴⁴ M. Kulik, Przedawnienie karalności przestępstwa kwalifikowanego kumulatywnie, *Palestra* 2020, nr 3, <https://palestra.pl/pl/czasopismo/wydanie/3-2020/artukul/przedawnienie-karalnosci-przestepstwa-kwalifikowanego-kumulatywnie> (dostęp: 15 lipca 2022 r.).

⁴⁵ Uchwała 7 sędziów SN z dnia 20 września 2018 r., sygn. I KZP 7/18, LEX nr 2549481.

⁴⁶ Wyrok SA we Wrocławiu z dnia 7 marca 2017 r., sygn. II AKa 364/16, LEX nr 2648639.

⁴⁷ Zob. Wyrok SA w Białymstoku z dnia 15 kwietnia 2021 r., sygn. II AKa 62/21, LEX nr 3206621; wyrok SN z dnia 10 stycznia 2017 r., sygn. IV KK 451/16, Legalis.

⁴⁸ M. Bernacka-Siemion, *Przedawnienie karalności...*, s. 3–4.

⁴⁹ Zob. wyrok SN z dnia 23 listopada 2016 r., sygn. III KK 225/16.

ków karnych, kompensacyjnych, przepadku itp. W głosowanej uchwale SN słusznie stwierdził, iż „nowy” typ przestępstwa zagrożony jest karą, której granice wyznacza ustawowe zagrożenie przepisu przewidującego karę najsurowszą⁵⁰. Aczkolwiek w doktrynie wyrażane są stanowiska, że art. 11 § 2 k.k. określa podstawę wymiaru kary, a nie granice ustawowego zagrożenia (podnosi się, iż stanowi on pewnego rodzaju dyrektywę wyboru kary dla sądu spośród tych, które przewidziane są w zbiegających się przepisach)⁵¹. Kumulatywny zbieg przepisów pozwala w odpowiedni sposób odzwierciedlić wszystkie istotne elementy wpływające *in concreto* na ocenę społecznej szkodliwości popełnionego przez sprawcę czynu. Powstaje tutaj „nowy” i specyficzny typ czynu zabronionego, ukształtowany za każdym razem w sposób bardzo indywidualny⁵². Na tle poczynionych w niniejszej publikacji rozważań trzeba wskazać, że kwestia pogodzenia instytucji kumulatywnej kwalifikacji prawnej czynu z przedawnieniem karalności może jednak w pewnych sytuacjach utrudniać właściwe zastosowanie wszystkich zbiegających się przepisów⁵³. Jednakże za rozwiązanie najbardziej słuszne należy uznać takie, że skoro prawo karne oparte jest na założeniu (zasadzie), iż jeden czyn może stanowić tylko jedno przestępstwo, to jego karalność może przedawniać się tylko jeden raz, w terminie określonym na podstawie tego ze zbiegających się przepisów, który przewiduje karę najsurowszą⁵⁴. Nie ulega wątpliwości, że zajęcie przez SN jednoznacznego i wyraźnego stanowiska w tym przedmiocie ma szczególny wymiar nie tylko dla oceny prawidłowości opisu czynu przypisanego sprawcy, jego kwalifikacji prawnej, ale również dla odpowiedniego uwzględnienia tego fragmentu czynu, który w przypadku braku zastosowania art. 11 § 2 k.k. uległby przedawnieniu, przy ocenie społecznej szkodliwości czynu, a w konsekwencji przy wymiarze kary w granicach przewidzianych dla czynu zabronionego zagrożonego karą najsurowszą oraz innych środków reakcji karnej (art. 11 § 3 k.k.).

⁵⁰ Zob. wyrok SA w Katowicach z dnia 24 maja 2013 r., sygn. II AKa 563/12; zob. M. Gałązka, (w:) A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), Kodeks karny. Komentarz, wyd. 7, Warszawa 2021, art. 11 k.k., e. el. LEX.

⁵¹ J. Lachowski, Kumulatywna kwalifikacja prawna..., e. el. LEX.

⁵² M. Bernacka-Siemion, Przedawnienie karalności..., s. 7–8.

⁵³ J. Lachowski, Kumulatywna kwalifikacja prawna..., *Ius Novum* 2019, s. 118–120.

⁵⁴ M. Kulik, Przedawnienie karalności przestępstwa kwalifikowanego kumulatywnie, *Palestra* 2020, nr 3, <https://palestra.pl/pl/czasopismo/wydanie/3-2020/artukul/przedawnienie-karalnosci-przestepstwa-kwalifikowanego-kumulatywnie> (dostęp: 15 lipca 2022 r.).

Bibliografia

1. Bernacka-Siemion M., Przedawnienie karalności w przypadku przestępstw kwalifikowanych kumulatywnie (na marginesie uchwały siedmiu sędziów SN z dnia 20 września 2018 r., sygn. I KZP 7/18), *Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych* 2019, nr 2.
2. Ćwiąkalski Z., (w:) L. K. Paprzycki (red.), *Nauka o przestępstwie. Wyłączenie i ograniczenie odpowiedzialności karnej*, tom 4, Warszawa 2016.
3. Gałązka M., (w:) A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. 7, Warszawa 2021, art. 11 k.k., e. el. LEX.
4. Grześkowiak A., *Prawo karne*, Warszawa 2009.
5. Kanarek J., Wymiar kary oraz kwestia wykonania orzeczonych kar i pozostałych środków prawnokarnych w razie idealnego zbiegu czynów zabronionych w prawie karnym skarbowym, *Prokuratura i Prawo* 2021, nr 2.
6. Kardas P., *Zbieg przepisów ustawy w prawie karnym. Analiza teoretyczna*, Warszawa 2011.
7. Kardas P., Konstrukcja idealnego zbiegu a zakres zastosowania zasady *rei iudicatae*, *Palestra* 2011, nr 11–12; <https://palestra.pl/pl/czasopismo/wydanie/11-12-2011/artykul/konstrukcja-idealnego-zbiegu-a-zakres-zastosowania-zasady-rei-iudicatae>.
8. Kulik M., Przedawnienie karalności przestępstwa kwalifikowanego kumulatywnie, *Palestra* 2020, nr 3, <https://palestra.pl/pl/czasopismo/wydanie/3-2020/artykul/przedawnienie-karalnosci-przestepstwa-kwalifikowanego-kumulatywnie>.
9. Lachowski J., Kumulatywna kwalifikacja prawna a przedawnienie karalności przestępstwa. Glosa do uchwały SN z dnia 20 września 2018 r., sygn. I KZP 7/18, *OSP* 2019, nr 6, e. el. LEX.
10. Lachowski J., Kumulatywna kwalifikacja prawna a przedawnienie karalności w prawie karnym, *Ius Novum* 2019.
11. Marek A., *Prawo karne w pytaniach i odpowiedziach*, Toruń 2007.
12. Marszał K., *Przedawnienie w prawie karnym*, Warszawa 1972.
13. Wolter W., *Kumulatywny zbieg przepisów ustawy*, Warszawa 1960.
14. Wróbel W., Zoll A., *Polskie prawo karne. Część ogólna*, Kraków 2013.
15. Zoll A., Zbieg przepisów ustawy w polskim prawie karnym, *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio G. Ius* 2013, nr 60.

Commentary to the Supreme Court resolution of 20 September 2018, I KZP 7/18 (qualification as a cumulative offence versus limitation period in criminal law)

Abstract

This commentary addresses a statute of limitations for cumulative offences. In their resolution of 20 September 2018 (I KZP 7/181), the Supreme Court found that “Where an act is a cumulative offence that fulfils criteria of one or more provisions of the criminal law (Article 11(2) of the Penal Code), a limitation period for that act shall be determined pursuant to Article 101 of the Penal Code, based on a penalty the offence carries under Article 11(3) of the Penal Code, or based on other grounds provided for in a statute of limitations, and shall be applied to the cumulative offence seen as a whole.” However, despite the resolution being adopted, there are still various doubts and discrepancies. Among relevant issues, there is a question of whether a limitation period should be calculated separately for each of the provisions that make up a cumulative offence, with an affected provision being no longer applicable for the purposes of legal qualification of an act ascribed to an accused person once a limitation period is declared to have expired. There are also doubts about “particular” circumstances that may have a bearing on determining a limitation period for such a “new” offence seen as an integral whole. There are also questions such as: in what way does a cumulative offence become “new” through the application of Article 11 (2) of the Penal Code as well as how the term “offence” used in Article 101 of the Penal Code in relation with Article 11(2) of the Penal Code should be understood. This commentary is thus to offer both an in-depth analysis and summarize the resolution adopted by the Supreme Court and the issue tackled by the said resolution. It should be, however, noted that, despite some ambiguities, the reasoning behind the decision of the Court and the answer itself to the legal question posed to Supreme Court should be considered correct.

Key words

Limitation period, legal qualification as a cumulative offence, social harm presented by an act, convergence of the provisions of the Act, Article 11 of the Penal Code.